

Derleyenler
ANTHONY ELLIOTT - BRYAN S. TURNER
Çağdaş Toplum Kuramından Portreler

Profiles in Contemporary Social Theory

© 2001 Anthony Elliott & Bryan S. Turner

Bu kitabın yayın hakları Sage Publications of London'dan alınmıştır.

İletişim Yayınları 2481 • Başvuru Dizisi 107

ISBN-13: 978-975-05-2198-0

© 2017 İletişim Yayıncılık A. Ş.

1. BASKI 2017, İstanbul

EDITÖR Melike Işık Durmaz

KAPAK Suat Aysu

KAPAKTAKİ RESİM Laurin Rinder

UYGULAMA Hüsnü Abbas

DÜZELTİ Remzi Abbas

BASKI Sena Ofset · SERTİFİKA NO. 12064

Litros Yolu, 2. Matbaacılar Sitesi, B Blok, 6. Kat, No: 4NB 7-9-11

Topkapı, 34010, İstanbul, Tel: 212.613 38 46

CILT Güven Mücellit · SERTİFİKA NO. 11935

Mahmutbey Mahallesi, Devekaldırımı Caddesi, Gelincik Sokak,

Güven İş Merkezi, No: 6, Bağcılar, İstanbul, Tel: 212.445 00 04

İletişim Yayınları · SERTİFİKA NO. 10721

Binbirdirek Meydanı Sokak, İletişim Han 3, Fatih 34122 İstanbul

Tel: 212.516 22 60-61-62 • Faks: 212.516 12 58

e-mail: iletisim@iletisim.com.tr • web: www.iletisim.com.tr

Derleyenler
ANTHONY ELLIOTT - BRYAN S. TURNER

Çağdaş Toplum Kuramından Portreler

Profiles in Contemporary Social Theory

ÇEVİREN *Barış Özkul*

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR.....9

Giriş

ANTHONY ELLIOTT - BRYAN S. TURNER.....11

1 Martin Heidegger

RICHARD POLT.....21

2 Georges Bataille

MICHAEL RICHARDSON.....37

3 Maurice Merleau-Ponty

NICK CROSSLEY.....51

4 Herbert Marcuse

DOUGLAS KELLNER.....69

5 Theodor Adorno

ANDREW BOWIE.....91

6 Walter Benjamin

GRAEME GILLOCH.....107

7 Jürgen Habermas

PATRICK BAERT.....127

8	Erving Goffman ANN BRANAMAN.....	141
9	Peter Berger BRYAN S. TURNER.....	159
10	Michel Foucault STEPHEN KATZ.....	173
11	Jean-François Lyotard VICTOR J. SEIDLER.....	189
12	Jacques Lacan ANTHONY ELLIOTT.....	205
13	Jacques Derrida CHRISTINA HOWELLS.....	221
14	Roland Barthes CHRIS ROJEK.....	237
15	Julia Kristeva KELLY OLIVER.....	253
16	Luce Irigaray CAROLINE BAINBRIDGE.....	267
17	Jean Baudrillard MIKE GANE.....	281
18	Gilles Deleuze ve Félix Guattari PAUL PATTON.....	297
19	Paul Virilio JOHN ARMITAGE.....	313
20	Henri Lefebvre ROB SHIELDS.....	327
21	Paul Ricœur KATHLEEN BLAMEY.....	345
22	Niklas Luhmann JAKOB ARNOLDI.....	361

23	Charles Taylor MARCOS ANCELOVICI - FRANCIS DUPUIS-DÉRI	375
24	Richard Rorty BRYAN S. TURNER	389
25	Nancy Chodorow GEOFFREY GERSHENSON - MICHELLE WILLIAMS	403
26	Anthony Giddens ANTHONY ELLIOTT	419
27	Ulrich Beck NICK STEVENSON	435
28	Pierre Bourdieu BRIDGET FOWLER	449
29	Zygmunt Bauman BARRY SMART	467
30	Donna J. Haraway PATRICIA TICINETO CLOUGH - JOSEPH SCHNEIDER	481
31	Fredric Jameson SEAN HOMER	497
32	Stuart Hall CHRIS ROJEK	513
33	Juliet Mitchell SARAH WRIGHT	529
34	Edward Said BRYAN S. TURNER	545
	YAZARLAR	561

TEŞEKKÜR

Bu kitabın içeriğiyle ilgili tartışmalar uzun bir döneme ve çeşitli süreçlere yayıldı: İlk planlamayı Carlton'da, Lygon Sokağı'ndaki kafelerde yaptık; görüşmelere 1998'de San Francisco'daki ASA toplantılarıyla başladık; editoryal işleri Melbourne ile Cambridge arasında yürüttüğümüz günlük e-posta trafiğiyle hallettik. Kitabın hazırlık aşamasında birçok kişinin yardımı oldu. Anthony Moran'a taslak metinleri inceleyerek yardımcı olduğu için özellikle teşekkür etmek isteriz. *Sage*'den Chris Rojek ve Jackie Griffin'e minnettarız. Kitabı katkıları olan yazarların her birine bu projede yer aldıkları ve taslak metinlerle ilgili sorularımızı yanıtladıkları için; ayrıca Nicola Geragthy, Caoimhe Elliott ve Eileen Richardson'a çeşitli konularda bize yardımcı oldukları için teşekkür ederiz.

ANTHONY ELLIOTT - BRYAN S. TURNER

Giriş

ANTHONY ELLIOTT - BRYAN S. TURNER

Çağdaş Toplum Kuramından Portreler, günümüz toplum kuramının önde gelen entelektüelleri ve kuramcıları hakkında kapsamlı bir kılavuz sunuyor. Elinizdeki kitap son yirmi-otuz yılda toplumsal ve siyasal tartışmalara hâkim olan çeşitli düşünörlere dair eleştirel tartışmalar içeriyor. Bu figürler geniş bir alana yayılan sosyolog, tarihçi, felsefeci, psikanalist ve siyaset kuramcılarından oluşuyor. Bu figürlerin her birinin çağdaş toplum kuramına katkıları, toplum ve toplumsal olan üzerine düşöncenin belli bir disipline hapsedilmesinin bilgi için tehlikelerini tutarlı bir biçimde gösteriyor. Çağdaş entelektöel hayatın önde gelen figürleri –Jürgen Habermas, Jacques Derrida, Julia Kristeva, Fredric Jameson, Richard Rorty, Luce Irigaray, Michel Foucault– benlik, toplum ve tarih alanında disiplinlerarası çalışmalar yapılmasını önermektedir.

Bizi bu kitabı hazırlamaya sevk eden motivasyon, son yıllarda gerçekleşmekte olan önemli kavramsal ve kurumsal dönüşömlere dair giderek artan farkındalık oldu. Anglo-Amerikan felsefesi ve toplum kuramında birçok hâkim perspektif, özellikle son yirmi yılda sürekli eleştiri, yapıbozum ve yeniden inşaaya tâbi tutuldu. Yapıbozum, postmodernizm ve postfeminizm gibi evrimleşen yeni bilgi kümelenmeleriyle birlikte yapısalcı ve postyapısalcı kuram enerjik bir şekilde yapıbozuma uğratıldı ve yeniden ele alındı. Eskiden marjinal sayılan ya da pek bilinmeyen psikanaliz ve yorumbilim (hermenötik) gibi düşünce gelenekleri toplum bilimleri alanında güçlü bir etki yaratmaya başladı. Aynı zamanda yapılanma kuramı, postkolonyalizm, Queer kuramı ve postfeminizmin yanı sıra özellikle Ulrich Beck'le bağlantılandırılan dünya risk toplumu kura-

mı gibi ufuk açıcı araştırma programlarının da aralarında bulunduğu yeni söylemlerde ve toplum kuramlarında bir artış meydana geldi (bkz. Seidman, 1998; Delanty, 1999; Elliott, 1999a; Turner, 2000).

Kuşkusuz toplumsal düşüncedeki bu gelişmeler birçok insan için hem ürkütücü hem de sevindirici olmuştur: Ürkütücüdür, zira klasik toplum kuramının başat gelenekleri bütün dünyada vuku bulan temel kurumsal dönüşümler karşısında hayli zorlanmış görünmektedir; sevindiricidir, zira anlamları ve sonuçları itibarıyla yalnızca entelektüel bakımdan önemli olmakla kalmayıp aynı zamanda yeni radikal toplumsal ve siyasal değişim imkânlarına işaret etmektedir. Çağdaş küresel düzendeki köklü değişimler son derece önemlidir. Bunların arasında küreselleşmenin yoğunlaşmasını; iletişim teknolojileri aracılığıyla iktisadi bağımlılığı arttıran ulusaşırı şirketleri; savaşın tekno-endüstriyellesmesini; yeni bilgi teknolojilerinin hızla çoğalmasını; kimlik politikasının yaygınlaşmasını ve hayat tarzı, mahremiyet, cinsellik ve bedenle ilgili meselelerin ortaya çıkışını saymak gerekir.

Bu entelektüel ve kurumsal değişimler karşısında, önde gelen uygulayıcılarının elinde toplum kuramının tutarlılığına ve dağılımına dair sağlam bir eleştirel tartışma yapılması, ivedi bir ihtiyaç olarak karşımıza çıkıyor. *Çağdaş Toplum Kuramından Portreler* bu ihtiyacı karşılamaya yönelik bir çabayı temsil ediyor. Kitaba

katkıda bulunan yazarlar, uluslararası üne sahip seçkin toplum kuramcıları, sosyologlar ve felsefecilerdir; kitapta yer alan *Portrelerin* her biri ilk kez yayımlanıyor. Kitabın okur-dostu tasarımı kolaylaştırmak için her bölüm biyografik bir genel değerlendirme sunuyor ve toplum kuramcılarının çalışmalarını çeşitli düşünce ekolleriyle bağlantılı olarak konumlandırıyor; her bölümde bireysel şahsiyetlerin hem detaylı bir serimlenmesi hem de eleştirisi yer alıyor. Her bölüm, düşünürün temel yapıtlarını içeren kapsamlı bir kaynakçanın yanı sıra ikincil kaynaklara dair detaylarla sona eriyor. Sonuç olarak, *Çağdaş Toplum Kuramından Portreler* adına dair yetkin bir analiz niteliğinde.

Giriş bölümünde, kitapta yer alan düşünürlerle ilgili eleştirel tartışmaya dair bir arka plan sunacağız. Hedeflerimiz oldukça sınırlı. Çağdaş toplum kuramındaki başat eğilimlerin bazılarını özetleyerek önde gelen kuramcıların, düşünce hareketlerinin ve yorum geleneklerinin çalışmalarına yön veren temel konu ve geleneklerden bahsedeceğiz. Yorumumuzu çağdaş kuramdaki üç alan ya da daha iyi bir deyişle tartışma dizisi etrafında bölümlendireceğiz: öznellik, psikanaliz ve feminizm; modernite, postmodernleşme ve küreselcilik; Marksizm, neo-Marksizm ve post-Marksizm.

Öznellik, psikanaliz ve feminizm

Günümüzde toplum kuramcılarının ilgilendiği, sayısı giderek artan konu-

lardan birisi özellikle ön plana çıkmaktadır: özne olarak insanın oluşumu meselesi. Öznelliğin çağdaş yapı-bozumu ve yeniden inşası etrafında tartışılan meseleler son derece temel niteliktedir. Son yıllarda belirginleşen temel kaygılardan bazıları şunlardır: bireylerin özneler olarak inşasını sağlayan psikolojik, toplumsal ve kültürel biçimler; bireylerin kendilerini özerk, kurallarını kendi koyan, rasyonel varlıklar olarak tanımladıkları karmaşık, çelişik yollar; bireylerin kendi kimliklerine ve topluluklarına yönelik duygusal yatırımları; toplumun ve kültürün yeniden üretimi, parçalanması ve dönüşümünün anlaşılmasında benlik-oluşumunun etkisi.

Farklı görüşlerden toplum bilimcilerin insan öznelliğini daha dikkatli bir düşünce ve eleştirel pratik alanına dahil etmesi 1970'leri bulmuştur. Özneyi merkezî konumundan alışı etme projesi yapısalcı kuramın yirmi-otuz yıldır kalbinde yer alırken öznelleştirme süreciyle ilgili yeni söylemsel yönelimlerin ortaya çıkışı yapısalcıların sahnedeki çekilmesiyle başlamıştır. Çağdaş entelektüel hayatta Freud, Nietzsche ve Heidegger'in yolundan ilerleyen önde gelen bir dizi şahsiyet, psişeyle kültürün kesişimini yeniden ele almıştır. Bu bağlamda Lacan, Foucault, Derrida, Deleuze, Guattari ve Lyotard'ın postyapısalcı konumları temel önemdedir. Bu kuramcılar insan öznelliği, temsil krizi ve insan deneyiminin ilişkişel doğasının yanı sıra akıl ve

gerçeklikten oluşan bir kimliği kaynaştırıp bağlantılandıran karşıtlıklara (norm/patoloji, eril/dişil, çoğunluk/azınlık) dayalı bilinçdışı örüntüye yönelik ilgiyi çeşitli şekillerde kamçılamışlardır. Postyapısalcılığın özneyi merkezden alışı etme ve yapıbozuma uğratma görevinin odağında psikanalitik kuram, özellikle de Lacan'ın "Freud'a dönüşü" yer alır zira Freudyen düşünce benlik ile Öteki arasındaki ilişkiyi radikal bir şekilde yeniden biçimlendirir. Psikanaliz aynı zamanda kuramcının, özellikle erkek kuramcının konumlanışını sorgulamak; Her Şeyi gören Kişi ile özgürleşme programları arasındaki bağlantıyı –projeksiyon ve aktarım nosyonları aracılığıyla– meydana çıkartmak ve modernist rasyonalite, nesnellik ve kesinlik hayallerine hâkim olan idealizasyon ve yanılgılar hakkında uyarıda bulunmak amacıyla postyapısalcılar tarafından da kullanılmıştır.

Psikanaliz postyapısalcılığın dilinde önemli olduğu gibi sosyolojiden siyaset bilimine ve kültürel araştırmalara kadar çeşitli disiplinlerde eşit ölçüde merkezî bir rol oynamıştır. Bu etki neden kaynaklanır? Psikanaliz toplum kuramına ne önerir? Birkaç isim saymak gerekirse Herbert Marcuse, Theodor Adorno, Anthony Giddens, Paul Ricœur ve Cornelius Castoriadis'in metinlerinde bireyin toplumsal dünyayı içsel düzlemde temsil etmek üzere başvurduğu sembolik biçimlerin eleştirel analizinde psikanalize başvurulmuştur.

Toplum kuramcılarını psikanaliz aracılığıyla psikik gerçekliğini ve son kerte de kendiliğinin zengin ve imgesel örgütlenişini inceleme, sorgulama ve eleştirme imkânına sahip olurlar (Elliott, 1999b). Bu bağlamda bir yandan bilinçlilik, rasyonalite ve aktörlük diğer yandan bilinçdışı arzu, fantezi ve duygu arasındaki çatışma veya boşluk temel önemdedir. Bilinçli farkındalığın kimi zaman zihnin bilinçdışı etkenleri tarafından içerildiği veya istila edildiği düşüncesi, benliğin ve toplumsal örgütlenişin incelenmesinde merkezî bir unsur olmuştur. Bastırma tartışması özellikle önemlidir zira küreselleşme, postmodernleşme ve özelleştirmenin geç modern dünyada öznel deneyime bir başka baskıcı boyut kattığına dair kaygılar mevcuttur (Whitebook, 1995; Castoriadis, 1997).

Psikanaliz muhtemelen en büyük etkiyi feminist kuramda ve cinsiyet araştırmalarında göstermiştir. Genel terimlerle ifade edilirse, feministler psikanalizi cinselliğinin tarihinin ve toplumsal cinsiyet araştırmalarının bir eki veya ikamesi olarak değil bunları sorgulayan, toplumsal cinsiyet baskısını farklı bir şekilde anlaşılmasını sağlayan bir alan olarak benimsemişlerdir. Diğerlerinde olduğu gibi bu tartışma alanında da psikanaliz, farklı kişilere farklı anlamlar ifade etmiştir. Anglo-Amerikan nesnelilikleri kuramında; özellikle Juliet Mitchell ve Nancy Chodorow'un çalışmalarında feminizm, Freudyen ve post-Freudyen düşünceye kişilerara-

sı ilişkilerin cinsiyet merkezli çerçevesini –pre-Ödipal anne/çocuk bağına yönelik özel bir vurguyla– incelemek için başvurur. Julia Kristeva ve Luce Irigaray'ın aralarında bulunduğu Fransız postyapısalcı feministler ise Lacancı psikanalizden esinlenir. Detaya inmek gerekirse, erkeklik ve kadınlık bu psikanalitik bağlamda öznel, cinsel konumlar olarak görülür; sembolik düzen mevcut toplumsal cinsiyet konumlarını öylesine güçlü biçimde sabitlemiştir ki bireylerin, cinsiyet farklılıklarının patriarkal düzenlenişine dair duygusal yatırımları adeta görünmez hale gelmiştir. Post-Lacancı feminist kuram adıyla bilinen alan ise, cinsiyet farklılığını tanımlamanın farklı yolları ve toplumsal cinsiyeti yeniden tahayyül etmenin alternatif imkânları üzerinde durur. Elinizdeki kitabın çeşitli bölümlerinde, psikanaliz ve feminizm alanındaki tartışmalara yapılmış bu ufuk açıcı katkılar ele alınacaktır.

Modernite, postmodernleşme ve küreselcilik

Toplum kuramı, modernite/postmodernite tartışmasına özgü söylemin etkisi altında kaldığı tüm bir 1990'lar boyunca, moderniteden farklı, alternatif ve kendine özgü bir toplumsal örgütlenme içinde, yepyeni zamanlarda yaşadığımız fikrine saplantılı bir şekilde bağlı kalmıştır. Tartışmada –müphemlik, muğlaklık ve belirlenemezlik konularının hâkim oldu-

ğu bir dizi tartışma– ortaya çıkan sonuçlardan biri, modern ve postmodern dillerde bir dizi temel ayrımın yürürlükte olduğu yönündedir. Postmodernizm, her şeyden önce estetik bir üslup ve kültürel bir akım olarak modernizmden ayrılır –öncelikle de plastik sanatlar, mimari, resim, edebiyat ve sinemada. Bu okumaya göre postmodernizm; modernizm hakkında ve onun arzuları ve sınırları hakkında estetik bir düşünceyi temsil eder.

Postmodernite ise kişilerarası ilişkiler, toplumsal pratikler ve modern kurumlar kertesinde yaşanan bir haletiruhiye değişimine işaret eder (bkz. Kellner, 1998). Baş döndürücü çeşitlilikte bir dizi terim –“postmodern durum”, “postendüstriyel toplum”, “küresel çağ”, “tüketim toplumu”, “postmodern sahne”– moderniteden bir kopuşu anlatmak; tarihin ve toplumsalın sonunu ilan etmek ve Avrupa ya da Batı hegemonyasının çöküşünü selamlamak için kullanılmıştır. Bu kitaptaki birçok yazar postmodern itkiyi modernizme özgü toplumsal ve kültürel biçimlerden ayırıştırarak karmaşık ve çelişik yolları açıklıyorlar. Kimilerine göre, detaya inmekteki eksiklikten dolayı söz konusu terimlerin kullanımını sorunlu iken kimilerine göre modernite söylemi ve postmodernizm bir aydınlanmaya yol açmıştır. Bu bağlamda bizim için ilginç olan, modern ve postmodern toplum kuramı arasındaki kesişim noktalarıdır; Bauman’ın ileri sürdüğü gi-

bi (1990, 1997) birbiriyle etkileşim halindeki modern ve postmodern biçimler arasında kuşatılma, içirilme, tercüme edilme ve özümseme ilişkileri mevcuttur. Bauman’ın formülasyonunu izlersek, bu tartışmanın temel çerçevesi yanılısamlarından arındırılmış bir modernite olarak postmodernitedir. Postmodern düzen, modern hayatın kırılan ve tartışmalı doğasını teşhis ederek çoğulluğu, muğlaklığı, olumsuzluğu ve müphemliği doğrudan doğruya benimser. Öte yandan postmodern, modern gölgede bırakan bir şey değildir. Modern ve postmodern düzenler, kimi zaman farklı yaşam biçimleri üzerinden, çoğu zaman da kimlikler ve topluluklar bağlamında birbiriyle örtüşüp iç içe geçerler.

Postmodern kuram kertesinde de benzer bir belirsizlik söz konusudur. Bir yandan, Foucault’dan Baudrillard ve Derrida’ya birçok toplum kuramcısı klasik toplum kuramının baskıcı hiyerarşilerinden uzaklaşarak elitist kültüre hücum etmek amacıyla tasarlanan yeni kuramlara öncülük ettikleri için “postmodern” olarak adlandırılmıştır. Diğer yandan, bu söz konusu kuramcılarının çoğu kavramsal ve politik girişimlerinin “postmodern” sıfatıyla anılmasına karşıdır. *Çağdaş Toplum Kuramından Portreler* postmodern toplum kuramcılarının hem ayırt edici özelliklerine hem de aralarındaki bağlantılara ilişkin içgörülerden oluşan yeni bir kaynak sunuyor. Postmodern kurama yönelik tek bir yaklaşımın olmadığı

ğı doğruysa da, postmodern kültürel durumu analiz eden radikal yazarların metinlerinde bir dizi temel mesele göze çarpar. Gerçeklik, hakikat ve adaletle ilgili geleneksel tasavvurların sorgulanması; insan öznelliğini merkezî konumundan aşağıya edip yapıbozuma uğratma çabası; epistemolojik sınırların düşünümsel olarak tahrip edilmesi; yüksek ve alt kültürün eşitlenmesi; tutku, duygulanım, arzu, duyum, beden, erotik akış, farklılık ve iktidarın radikal eleştirisi alanları olarak ileri sürülmesi... Bütün bu meseleler postmodernist siyasal projenin merkezinde yer alır. Jean-François Lyotard, Donna Haraway, Luce Irigaray, Paul Virilio, Fredric Jameson, Zygmunt Bauman ve Richard Rorty'nin de aralarında bulunduğu yazarların çalışmalarında söz konusu meselelere yapılan özgün katkılar bu kitabın çeşitli bölümlerinde ele alınıyor.

Postmodernleşme sürecinin bu şekilde genişlemesinin koşulları esasen tarihseldir ve öncelikle küreselleşmeyle bağlantılıdır. Küreselleşmenin, modern ve postmodern çağlar arasında kritik bir kopuşa tekabül etmediği birçok kez öne sürülmüştür; bu yorumlama çizgisi, küresel bağlantıların kökenlerinin yüzyıllar öncesine, dünya ekonomisinin genişleyerek modern devletin ortaya çıktığı döneme dayandığını vurgular (bkz. Wallerstein, 1974). Ne var ki günümüzde küreselleşme sürecinde, ulusaşırı ekonomik ilişkileri ve anlık elektronik iletişimi; finans piyasalarının

ve sermaye aktarımlarının serbestleşmesini; ulus-devletin denetleyemediği bölgesel, ulusal ve uluslararası siyasi süreçlerin yarattığı yoğun ağları; küresel bir askerî düzenin oluşumunu ve savaşın tekno-endüstriyelleşmesini de içeren hızlı bir kurumsal ve kültürel genişlemenin yaşandığına dair kuvvetli göstergeler var. Sosyoloji, siyaset, felsefe ve kültürel araştırmalar alanındaki güncel yaklaşımlarda, toplumsal ilişkilerin ve kurumların dünya piyasasında derinleşerek genişledikleri yönünde ortak bir vurgu tespit edilebiliyor. Örneğin Anthony Giddens, benlik kimliği ve mahremiyetten sınıfsal ilişkilere ve iş döngülerine kadar hemen her şeyde küresel süreçlerin örgütlü hâkimiyetine işaret etmiştir. Ulrich Beck toplumsal, kültürel, iktisadi ve siyasi faaliyetlerin kapsamlarının küreselleştiğini ileri sürerek bu gelişmeleri ileri endüstriyel toplumlarda modernleşme sürecinin riskleri, belirsizlikleri ve tehlikeleriyle bağlantılandırmıştır. Bu çerçevede küreselleşme bir yandan risk, belirsizlik ve parçalanma diğer yandan karşılıklı bağımlılık, işbirliği ve diyalog üreten iki uçlu bir olgudur.

Benliğin ve toplumsal faaliyetin evrimleştiği postmodern kültürel bağlamda küreselleşmenin ayırt edici özelliklerinden biri, toplumsal imgelem (*imaginary*) ve tahayyül (*imagination*) üzerinde kurduğu görülmeyen hâkimiyettir. Baudrillard'a göre postmodern deneyimin küresel durumu simülasyona dayanır; çok-

uluslu sermayenin kuşatıcı göstergelerinin büyülediği, “gerçekliğin” kaybolup “hipergerçekliğin” yükselişiyile donakalmış insanlar, medya imgelerinin sonsuz oyununa kapılmıştır. Postmodernleşme ve küreselleşmenin psikik yapımıza etkisiyle ilgili tartışma, bu kitaptaki birçok metinden açıkça anlaşılacağı üzere, alternatif konumların oluşturduğu bir çoğulluk yaratmıştır. Baudrillard, Jameson, Deleuze ve Guattari’nin de aralarında bulunduğu kimi toplum kuramcılarına göre postmodern küresel sistem bütün idrak, algı ve düşünümSELLİK yetilerini akamete uğratmıştır. Bunun kaçınılmaz sonucu insan deneyiminde yeni bir parçalanmanın yaşanması; zihinle dünya, benlikle toplum arasındaki temel ayrımların aşınması ve benliğin şizofrenik bir parçalanmaya maruz kalmasıdır. Bu bağlamda kişisel ve kültürel hayat epizodik, parçalı, anlamsız ve gelip geçici bir hal almıştır. Postmodernitenin psikik temellerini bu şekilde saptadıktan sonra, bu kuramcılar şizoanaliz, bilişsel haritalandırma vb. adlar verdikleri yeni bir politikayı savunurlar. Tartışmalı bir sav olsa da, pek çok yorumcu toplum kuramının bu versiyonlarından tutarlı bir siyasi eleştiri üretmenin zorluğundan bahsetmiştir. Öte yandan başka bazı toplum kuramcılarına göre postmodernite bir süreksizlik tehdidi değildir; aksine deneyime, farklılığa, ötekiliğe, gündelik ihtiyaç ve kaygılara yönelik bir duyarlılığı teşvik eder.

Marksizm, neo-Marksizm ve post-Marksizm

Toplum kuramı, içinde faaliyet gösterdiği toplumsal ve siyasi ortama daima duyarlıdır. Aksi bir durum şaşırıcı olurdu zira toplum kuramının, ortaya çıktığı döneme dair bir düşünce sunması; dönemin belli başlı siyasi ve iktisadi dönüşümlerini yansıtmaması gerekir. Marksizm 20. yüzyıl toplum kuramında temel ve kalıcı bir etki bırakmıştır. *Portreler*’i hazırlarken bu etkinin çeşitli izdüşümlerini Theodor Adorno, Jean Baudrillard, Walter Benjamin, Fredric Jameson, Stuart Hall, Henri Lefebvre, Jean-François Lyotard ve Herbert Marcuse’nin çalışmaları ışığında aydınlatıp açıklamaya çalıştık. Bu kitapta yer alan hemen her toplum kuramcısı bir aşamada ya Marx’tan ya da Marksizmden etkilenmiştir.

20. yüzyıl, Marksist toplum kuramının karakterinde büyük değişimlere sahne olmuştur. Frankfurt Okulu’nun (özellikle Marcuse ve Adorno tarafından temsil edilen) eleştirel kuramcılarının amacı, psikanaliz (özellikle Freud) ve eleştirel kuram arasındaki ilişki; kapitalizmde kültürün değişen karakteri (örneğin Adorno’nun caz incelemesi) ve faşizmin toplumsal nedenlerine yönelik bir inceleme aracılığıyla Marksizmi modern toplum hakkında kapsamlı bir eleştirel kuram haline getirmektir. Bu kuramcılar ayrıca daha sofistike bir epistemoloji anlayışı ve bilgi sosyolojisi de üretmiştir. Marksizme dair bu

yeni yorumlama çabaları karmaşık ve oldukça geniş kapsamlı bir toplum kuramı meydana getirmiştir ve bu çabalar örneğin Habermas'ın çalışmalarında devam etmektedir.

Marksist toplum kuramını aynı zamanda genç Marx'ın *El Yazmaları*'nin keşfedilmesi de etkilemiştir; el yazmaları, antropolog ve sosyologları Marx'ın hümanizmi, felsefi antropolojisi ve yabancılaşma anlayışını yeniden değerlendirmeye sevk etmiştir. Genç Marx'a yönelik bu ilgi uyanışı aynı zamanda Fransa'da Alexander Kojève'in muazzam Hegel yorumuyla derinleştirilmiştir; Kojève, Hegel'in Marx açısından önemine ve Hegel'in cemaati devletle bağlantılı olarak değerlendiren yaklaşımına dikkat çekmiştir. Yabancılaşma ve söyleşme meselelerine yönelik ilgi uyanışı aynı zamanda söyleşme, ideoloji ve eleştirel kuramın anlaşılması meselelerinde *Tarih ve Sınıf Bilinci*'yle kalıcı bir etki bırakan Macar araştırmacı Georg Lukács'ın çalışmalarından da etkilenmiştir. Genç Marx'ın keşfedilmesi, Avrupa'da neo-Marksizmin geliştirilmesi için gereken felsefi çerçeveyi sunmuştur. Genç Marx'ın fenomenolojisi örneğin Peter Berger ve Thomas Luckmann sosyolojisinin gelişiminde etkili olurken, Marksist hümanizmin bilimselliğini ciddi biçimde sorgulayarak Marksizmi ekonomiye, özellikle kapitalist üretim tarzına ilişkin yapısalcı bir kuram haline getirmeye çalışan Louis Althusser'in yapısalcılığı Berger ve Luckmann sosyolojisine meydan okumuştur. Althusser-

ci Marksizmin Foucaultcu yapısalcılık, Lacancı psikanaliz, Lyotard ve feminist toplum kuramına önemli etkileri olmuştur.

Marksist kuramdaki bu gelişmeler, Lyotard ve Baudrillard'ın çağdaş topluma yönelik kendi perspektiflerini Marx'ın kapitalizm eleştirisi çerçevesinde geliştirdikleri Fransa'da önemli bir yere sahiptir. 1968 olayları toplum kuramında önemli bir dönüm noktası olmuştur ve Fransız Komünist Partisi'nin sunduğu platform, birçok genç radikal araştırmacıyı hayal kırıklığına uğratmıştır. Komünizme dair bu hayal kırıklığı, kuram olarak Marksizmle ilgili görüşleri de etkilemiş ve örneğin Baudrillard tüketim toplumu analizinde Marksizmi reddetmiştir. Bir önceki neslin Sovyetler'in Macaristan işgaline yönelik tepkisi, Polonya'daki Solidarność (Dayanışma) hareketi ve Afganistan savaşının tetiklediği örgütlü komünizmden uzaklaşma hissi Sovyetler Birliği'nin 1980'lerin sonundaki kriziyle iyice derinleşmiştir. Sovyetler Birliği nihayet 1989-1992'de çöktüğünde hem komünizmin hem de Marksizmin yenildiğine dair yaygın bir kanı ortaya çıkmış ve hezimet duygusu birçok toplum kuramcısını post-Marksizm fikrini (postmodernizm, posttarih ve postfeminizmle birlikte) ele almaya sevk etmiştir. 20. yüzyılın mirasının yüzyıl sonunda tekrar ele alınıp yorumlanmasını gerektiren ve kendini "post" nosyonuyla ifade eden bir atmosferin ortaya çıktığı fikri genel kabul görmüştür.